

MÜTAREKE DÖNEMİNDE İZMİR TÜRK OCAĞI VE FAALİYETLERİ

Günver Güneş

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasının hükümleri I. Dünya Savaşı'nın galiplerinin Osmanlı Devleti'ni parçalamayı öngören bilinen vaatlerini gerçekleştirebilecekleri uygun zemini yaratmıştı. Yaşadıkları bölgelerin devletin bütününden kopartılacağını anlayan Türkler örgütlü olduğu takdirde siyasal geleceklerinin değişebileceğini düşünüyorlardı¹. Batı Anadolu Bölgesi'nin Yunan egemenliği altına girmesini önlemek amacıyla Türkler arasında kurulan ilk sivil toplum örgütü İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyetiydi. Mütareke dönemi İzmir'inin olayları gözden geçirildiğinde dikkate değer faaliyetleri göze çarpan başka bir örgütlenme İzmir Türk Ocağı'nda görülmektedir. Bu dönemde yaşanan olaylara tanıklık eden ve anılarına ulaşabildiğimiz, Haydar Rüştü (Öktem) Bey, Celâl (Bayar) Bey, Ahmet Talât (Onay) Bey, Suat Samim, Nail (Moralı) Bey, Kâzım (Özalp) Bey Yunan işgaline karşı kentteki dağınıklığı, ezikliği ve korkaklığı ortadan kaldırmak amacıyla Türkler arasında sosyal, siyasal, kültürel çalışmaları nedeniyle İzmir Türk Ocağı'ndan uzun uzadıya söz etmişlerdir².

¹ Engin Berber, *Sanctı Yıllar İzmir (1918-1922), Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara 1997 s.167

² Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları* (Hazırlayan, Zeki Arıkan) Ankara 1991, Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, İstanbul 1968, Ahmet Talat Onay, *Milli Mücadele Yazıları* (Hazırlayan Cemal Kurnaz, Şefika Kurnaz) İstanbul 1995, Suat Samim, "İzmir'in İşgalinin Esrarı", *Memleket Gazetesi* 16 T.E 1927, Nail Moralı, *Mütarekede İzmir Olayları*, Ankara 1973.

GÜNVER GÜNEŞ

Mütarekede Türk Ocağı'nın Yeniden Örgütlenmesi

İşgale karşı örgütlenme çalışmalarının yoğunlaştığı Mütareke döneminde toplumun hemen her kesimini kucaklayan İzmir Müdafaa-ı Hukuku Osmaniye Cemiyeti'nin yanında Türk Ocağı İzmir Şubesi İttihat ve Terakki etiketi nedeniyle 1918 yılı sonlarında donuk ve eylemsizdi. Öyle ki 1912 yılında her şeyin siyasallaştığı bir ortamda kurulmuş olan İzmir Türk Ocağı³. I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru İttihat ve Terakki'nin kaderine paralel olarak, ilgi alanı olmaktan çıkmış ve faaliyetlerine ara vermek durumunda kalmıştı. Ancak Mondros Mütarekesini takip eden günlerde kentte durumun Türkler aleyhine gelişmesi karşısında toplanarak yeniden çalışmaya karar verilmişti. Ocağın İzmir'deki sorumlularınca yapılan bir açıklamada "memleketin alâkadar bütün gençleri" yeni örgütlenmenin tamamlanabilmesi için 24 Ocak 1919 tarihinde Milli Kütüphane Sineması'nda yapılacak toplantıya çağrılıyordu⁴. Belirtilen gün ve yerde gerçekleştirilen toplantıda yapılan oylamada İzmir Türk Ocağı yönetim kurulu seçilmiştir. Buna göre Dr. Hacı Hasanzade Ethem Bey Başkanlığa, Nehari İdadisi Müdürü Ahmet Naili Bey, Avukat Mustafa Necati Bey, İttihat ve Terakki Mektebi Müdürü Enver Bey ve Demiryolları Levazım Müfettişi Vasıf Beyler üyeliklere getirilmişlerdir⁵. 1918 yılı sonlarında "sekiz-on gencin ara sıra toplanıp gençliğe özgü tartışmalarla vakit öldürdükleri" bir yer olarak işlevsiz hale gelmiş olan Ocağın; yeni yönetimi ve yeni anlayışıyla "memleketi tehdit eden kanlı bir maceraya karşı savunma kalesi haline gelerek İzmir Türklerinin ilgi odağı" olmuştur. Bütün gençliği işgal tehlikesi karşısında birleştirmeyi amaçlayan Ocağın aynı zamanda İzmir İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti ve İzmir Demiryolları İslâm Memurini Teavün Cemiyeti gibi toplumsal örgütlerin yönetimlerine kendi üyelerini yerleştirerek yardımcı oluyor, Rumların İzmir'deki örgütlü çalışmalarına karşı etkinliğini pekiştirmeye çalışıyordu⁶. Ocağın faaliyetlerini genişletme sürecinde bazı kişilerin de bireysel çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla üye olarak Ocağa kaydoldukları

³Günver Güneş, "İzmir Türk Ocağı (1912-1919)" *Kebikeç* sayı,4 yıl,1996,s.156

⁴*Sulh ve Selamet*, 4 K.S 1338

⁵ *Müsavat*, 25 K.S, 1335, Haydar Rüştü anılarında yönetim kurulunda kendisini ve Ragıp Nureddin'i de saymıştır. Ancak Haydar Rüştü'nün bu iddiası büyük olasılık Mart ayından sonra oluşacak yönetim kurulu içindir. Haydar Rüştü Öktem, a.g.e., s.59

⁶Haydar Rüştü Öktem, a.g.e., s. 60-61, Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, İstanbul, 1999, s. 16'da "Nurettin Paşa'nın İzmir Türk Ocağı Şubesi'nin bu ve benzeri meslek örgütlerinin yetkili organlarına kendi üyelerini sızdırmak suretiyle, Yunanistan'ın bölgeye yönelik emelleri konusunda onları bilgilendirerek siyasallaştırmasını, dolayısıyla anti-Yunan safları sıklaştırmasını görmezlikten gelerek teşvik etmekteydi".

İZMİR TÜRK OCAĞI

görüldü⁷. Mütareke döneminde yaklaşık 200 üyesi bulunan İzmir Türk Ocağının⁸ müstakil bir binası bulunmuyordu. Toplantılar ve kültürel faaliyetler farklı mekânlarda yapılıyor, bu toplantıların gerçekleşeceği gün ve yer basın aracılığıyla üyelere duyuruluyordu⁹. Ocağın yeni yapısı ve oluşumunu beğenmeyip tepki gösterenler de oldu. Bunlar arasında Türk Ocağının siyasete fazla bulaşmasına tepki gösteren Ocağın kurucularından Mehmet Necib Bey ve birkaç genç, daha mütareke öncesinde Türk Ocağından uzaklaşmışlardır¹⁰. İzmir şehrindeki Türk aydınlarının bir çoğunun Ocak üyesi olmaları ve bunların renkli kişilikleri ile İzmir Türk Ocağı, mütareke döneminin can sıkıcı ortamında tüm zor koşullara rağmen sosyal ve kültürel faaliyetlerine de devam etti.

Ocakta verilen konferanslar, ilk göze çarpan faaliyetlerdendi. Mustafa Necati, Vasıf, Enver Esad, Raif Nezihi, Haydar Rüştü, Ragıp Nurettin, Çiftçi Necati mütareke döneminin dikkati çeken konuşmacılarından. Ocak Salonunda Perşembe ve Cuma akşamları saat 19'dan sonra verilen konferanslar arasında Ragıp Nurettin Bey'in "*Köycülüğ ve Köy Teşkilâtı*", Enver Esad Bey'in "*Spor ve İzcilik*"¹¹ isimli olanları, İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin Büyük Kongresinin yapıldığı tarihlere denk düşerken, basına verilen ilânlardan kongreye katılanların da konferanslara davet edilmesi dikkati çekiyordu. Ocak azasından Şevket Bey de "*Azerbaycan Türklerinin Ahlâk Adeti ve Tekamülâtı*" konulu konferansını 27 Mart 1919 tarihinde Ocak Salonunda vermiştir¹². Son konferans konusundan da anlaşılacağı gibi Türk Ocağı bu tarihlerde bile dış Türklerle ilgilenmeye devam ediyordu.

Mütareke dönemi İzmir'in de sanat yaşamının cansız oluşundan şikayet eden Ocak, Türkleri harekete geçirecek sergiler, balolar, konserler düzenlenmesi fikrini ortaya atmıştır. Türk dernek ve cemiyetlerinin içine kapalı yapısını kırmak ve sosyal dayanışmayı sağlamak amacıyla Hilâl-i

⁷ İzmir'deki İhtiyat Zabitanının bir kısmının para ve iş için çok kötü yollara saptıkları, hatta bir aralık Ocak idaresini devirmek için özel teşvik ile İzmir Türk Ocağına girdikleri görülmüştü. Suat Samim, "İzmir'in İşgalinin Esrarı" *Memleket*, 28 T.E 1927

⁸ İzmir Türk Ocağının kesin olarak ne kadar üyesi olduğunu tespit edemedik. 25 Mart 1919 tarihli Hukuk-u Beşer gazetesinde Ocağın 190 üyesi bulunduğu söz edilmektedir.

⁹ Kurulduğu tarihlerde Köylü matbaasında bir dairede çalışmaya başlayan Ocak, daha sonra 1915 yılına kadar İttihat ve Terakki Kulübü, ardından Sultani Mektebinin bir odası, işgale doğru da Kemeraltı'nda Hacı Hasan Hanı'nın pasajındaki salon kullanılmıştır. Günver Güneş, "İzmir Türk Ocağı", *Kebikeç*, sayı,4,yıl1996,s.150

¹⁰ Ömer Faruk Huyugüzel, *Necip Türkcü*, Kültür Bak. Yay. Ankara 1988, s.43 Mütareke döneminde Mehmet Necip Bey'in İzmir Türk Ocağı faaliyetlerinin içinde bulunmamasının nedeni memuriyeti gereği İzmir'den ayrılmış olmasıdır.

¹¹ "Türk Ocağı Riyasetinden" *Müsavat* 19 Mart 1335, *Köylü*, 19 Mart 1335.

¹² *Köylü*, 27 Mart 1335

GÜNVER GÜNEŞ

Ahmer'e gelir getirmek için balo tertib eden Ocaktan¹³, 11 Nisan tarihinde de "gündüz saat 3'te hanımlara, akşam da 9'da beylere olmak üzere milli bir dram, monolog, canlı tablolar, İzmir yaşamına ait resimler, orkestra iştirakiyle eski Türk medeniyetine ait camların projeksiyon ile gösterileceği" haberi ilân edilmiştir¹⁴.

İzmir'in işgal edileceği haberleri arasında Türk Ocağı'nın desteğindeki Altay Spor Kulübü gençleri spor faaliyetlerini askıya almışlar, yaşadıkları şehri Yunanlılardan kurtarmanın telaşı içine düşmüşlerdi. Vali Nureddin Paşa zamanında faaliyetleri artan hatta yönetim tarafından desteklenen İzmir Türk Ocağı, İzzet Bey'in İzmir'e Vali olarak gönderilmesiyle sıkıntı yaşamaya başladı. Vali İzzet Bey Ocağın faaliyetlerinden rahatsız oluyordu. Milli Kütüphane ve Sinemada konferans verilmesini engellemek için buralara memur tayin ederken, kültür ve sanat etkinlikleri yanında İzmir'in özel durumu nedeniyle siyasete de ilişen Türk Ocağını kapatmaya çalışmıştır¹⁵.

İzmir Türk Ocağının yeniden faaliyete geçmesi kamuoyunda olumlu ya da olumsuz yankılar bulurken, ilginç bir bakış açısı Hukuk-u Beşer gazetesinde Hasan Tahsin'den gelmiştir.

Yeniden Örgütlenen İzmir Türk Ocağı'na Hasan Tahsin'in Bakışı

Hasan Tahsin mütareke döneminde Osmanlı Sulh ve Selâmeti Cemiyeti'ni kurmakla kalmamış, aynı zamanda Hukuk-u Beşer gazetesini çıkararak ittihatçılara ağır eleştirilerde bulunmuştur¹⁶. Bu tutumu nedeniyle Köylü gazetesinin Bolşevik suçlamalarıyla karşı karşıya kalan Hasan Tahsin'in, İzmir Türk Ocağı'nın yeniden faaliyete geçtiği mütareke döneminde Sosyalist kimliğiyle Türk Ocağı ile ilgili düşüncelerini belirtmiştir. "Türk Ocağı" başlıklı makalesinde "... İzmir müessesat-ı ilmiye ve milliyesi arasında bir de Türk Ocağı denilen bir teşkilata maliktir. Türk Ocağı alâkadarlarının

¹³ Hukuk-u Beşer, 14 Mart 1335

¹⁴ Müsavat, 8 Nisan 1335

¹⁵ Ahmet Talat Onay, a.g.e., s.30

¹⁶ Mütareke döneminde Hasan Tahsin'in İzmir'deki faaliyetleri ve İlk Kurşun olayındaki konumu ile ilgili değerlendirmeler için Bkz. Zeynel Kazanoğlu, Anıt Adam Osman Nevres Hasan Tahsin, İzmir 1972, Nurdoğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, İstanbul 1970, Bilge Umar, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara 1974.

İZMİR TÜRK OCAĞI

her vesile ile ilân ettikleri vechile yalnız ilmi gaye takip eden milletin seviye-i aliye ve fikriyesini yükseltmek için mücadele-i mücadeleyi milli fakat asri bir hüviyetle Türklük irtika-ı i'tilâsı esaslarını taharri eder bir heyettir. Bizce cidden yüksek bazı esasata müstenid bulunan her türlü şaibe-i siyaset ve hududa azade yalnız bir heyet-i diniyyenin bir heyet-i milliyyenin inkişaf vicdan ve amalane hizmete ma'ruf bulunan sailerin emeklerin heba olmaması temenni olunur." diyerek Ocağın yeni durumuyla ilgili umutlarını belirtmiş olmasına karşı endişelerini de gizlememiştir. "... Bizce Türk Ocağı'nın İzmir'de faaliyete geçmesi doğrusunu söyleyeyim hem bize ümid, hem de ufak tefek endişeler verdi. Ümid verdi daima çalışarak nesli hazırı tenvir edecek milliyeti müdrik dimağların vatandaşlarına karşı bir misal-ı irfan hizmetini görececek bir teşkilata ihtiyacımız bizce her zaman memduh ve makbul görülüyordu. Endişe ediyoruz çünkü herşeyde olduğu gibi yüksek ve medeni fikirlerin, hareketlerin tahtında hele Talât Paşa'nın riya ve hûda siyasetiyle muhitlerimizde mutlaka Ocakçılıkta adi bir siyaset dolabı bir ittihat ve Terakki değirmeni mesabesine düşerek mazallah maksat ve hedefinden tamamıyla uzaklaşarak menfi bir hizmet etmesin. Türk Ocağı her ne kadar hayat, Kütahya mebusu sabıki Ferid Bey gibi namuslu ve muhalif simaların himmetiyle temasını atmış ise de öteden beri bu Ocağın İttihat ve Terakki emeline alet olduğu hakkında rivayetler devam ediyordu. Hele merkez-i umumi azalarından bir çoğunun Ocakta en nafiz bir rol oynamaları halkta umumiyetle bir şüpheyi takviye etmişti. Yeniden mevki-i mücadeleye çıkan Türk Ocağından biz mensub bir azası gibi değil, fakat milliyetin tekamül ve terakkisini ruh ve kalpten temenni eder bir ihtilâlcî, bir gazeteci, bir sosyalist saffetıyla temenni ediyorum. Bütün himmetleri, gayretleri, dikkatleri bu zannı izale etmek, bu endişeyi imha etmek olmalı.

Yoksa Türk Ocağı mali ve ictimai bir programla bu memlekette şüphesiz hizmet edecek bir müessese olabilecektir. Fakat dediğim gibi Ocağın kapısından girmekle şoven, mutaassıb, tereddi taraftarı ittihatçı olmak icab edecekse O Ocağın batmasını, yaşamasına bin kere tercih ederim."¹⁷

Hasan Tahsin'in Hukuk-u Beşer gazetesinde dile getirdiği Türk Ocağı'nın yeniden faaliyete başlamasıyla ilgili ümit ve endişeleri bir yerde İzmir kamuoyunda Türkler arasında ortak düşünceleri yansıtmaktaydı. İzmir Türk Ocağı siyasi çekişmelerin en yoğun yaşandığı ve ittihatçılara karşı kılıçların çekildiği gergin bir ortamda sahnede yerini aldı.

¹⁷ "Türk Ocağı" Hukuk-u Beşer, 9 Mart 1335

Siyasi Çekişmeler Arasında İzmir Türk Ocağı

İzmir'de mütarekeden hemen sonra başlayan ve işgalin ilk günlerinde dahi etkisini sürdüren en önemli konuların başında İttihat ve Terakki karşıtlığı geliyordu. Bunda İttihat ve Terakki Fırkasının iktidarı süresince bütün muhaliflerini sindirmiş olması önemli bir rol oynadığı gibi, savaşın acı bir biçimde yitirilmesinin de payı vardı. Hele hele savaşın yitirilmesiyle koskoca bir imparatorluğun parçalanması, savaş boyunca çekilen sıkıntıları da açığa çıkarmış ve böylece İttihat ve Terakki'ye İttihat ve Terakki ile birlikte hareket eden her akıma karşı büyük bir tepki oluşmuştur. İttihat ve Terakki'nin sağ kolu olarak görülen Türk Ocağı da bu tepkiden nasibini almıştır. Hürriyet ve İtilâfçılar İttihat ve Terakki aleyhtarlığının en önünde yer alırken, gayr-ı müslim unsurlar da bu muhalefeti destekliyorlardı. İzmir basınında İttihatçı-İtilâfçı şeklinde göze çarpan ve köruklenen çekişme kamuoyunu da olumsuz yönde etkilemiştir¹⁸. İzmir'deki yönetim İttihat ve Terakki aleyhine esen rüzgarın etkisinde kalırken, yurtsever dernek ve cemiyetler ise Nureddin Paşa İzmir'den ayrılıncaya kadar rahatlıkla çalışabiliyorlar; kısaca soluk alabiliyorlardı. Nureddin Paşa'nın İzmir Valiliği ile birlikte 17. Kolordu Kumandanlığı'nı elinde bulundurması¹⁹ İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, Türk Ocağı ve diğer Türk derneklerine yakın ilgisi, yerli Rumları ve dolayısıyla Yunanistan'ı kaygılandırıyor. Nurettin Paşa hakkında hazırlanan düzmece birkaç belgenin ardından hıristiyanların toplu olarak öldürüldükleri dedikodusu Nureddin Paşa'nın önce Valilikten, sonra da 17. Kolordu Kumandanlığı'ndan alınmasıyla sonuçlandı. Yerine İzzet Bey, 28 Mart 1919 tarihinde göreve başladı. Vali İzzet Bey vakit geçirmeden İtilaf Devletlerinin ve Yunanistan'ın istediği anlamda görevini yapmaya koyuldu. İzzet Bey göreve başladıktan bir kaç gün sonra İstanbul'da yayınlanmış olan Sabah gazetesinin muhabirine "... *Halka Doğru, Türk Ocağı gibi İttihat ve Terakki mestek ve siyasetiyle bulaşık dernekler şahsiyetlerini, zihniyetlerini ve mesleklerini değiştirmezlerse hükümet haklarında işlem yapacaktır.*"²⁰ şeklindeki beyanatının hemen ardından, İttihat ve Terakki'nin askeri gençlik örgütü Osmanlı Genç Derneği İzmir Şubesini himayesi altına alarak etkisizleştirirken²¹, Halka Doğru

¹⁸ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)* Ankara 1989, s.40-41

¹⁹ Nurettin Paşa 20 Ocak 1919 da Valiliğe getirilmişti. Valiliği süresince İzmir Türk Ocağı dışında Müdafaa-ı Milliye Cemiyet-i İlmiye, İstihlas-ı Vatan gibi örgütlenmelere yardım ve hizmet etmişti. Selahattin Tansel, *Mondrostan Mudanya'ya Kadar*, c.1, İstanbul 1991, s.169, Gotthard Jaescke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1970, s.14 Engin Berber, *Yeni onbinlerin....*, s.16

²⁰ Celal Bayar, a.g.e., c.V.s.1552.

²¹ *Müsavat*, 25 Mart 1335

İZMİR TÜRK OCAĞI

Derneği'ni de Genel Sekreteri Mahmut Celâl Bey'in İzmir'den ayrılmasını fırsat bilerek kapatmıştı²². İttihatçılara ve vatansever girişimlerin oluşturduğu dernek ve cemiyetlere karşı olan Vali'nin Türk Ocağı'na sempati duyması beklenemezdi. Bu nedenle kurulduğu tarihten itibaren İttihat ve Terakki'nin himayesinde yanı başında bulunan Türk Ocağı üzerinde baskı da yoğunlaştı. İttihatçı damgasından kurtulmak²³ ve faaliyette kalmanın vazgeçilmez koşulu olduğunu bilen Türk Ocağı, tıpkı İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin yaptığı gibi mütareke döneminde oluşan yeni idare heyetine Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyelerine de yer vermişti. Bunlar arasında Ocak Başkanı görünen Doktor Hacı Hasanzade Ethem Bey dikkat çekici bir görüntü oluşturunuyordu²⁴. Bu şeffaflaşma ve siyasetten arınma gösterileri Ocağın üzerindeki ittihatçı gölgeyi kaldıramadı. Türk Ocağı dönemin siyasi firkalarına karşı ölçülü ve mesafeli yaklaşarak ayakta kalmaya çalıştı. Buna rağmen itilâfçı basının "İttihatçı artıkları" suçlamalarından kurtulamadı. Ocak, ancak işgal tehlikesinin yoğun olarak hissedilmeye başlandığı Mart ayından itibaren canlı ve girişimci direniş çabaları nedeniyle üzerindeki sis perdesini dağıtıp, tüm siyasi kaygılara rağmen, Yunanistan'a karşı çalışmalarda bulunan toplumsal örgütlerin bir çoğunun beraberce çatısı altında toplandıkları partiler üstü mekan olmuştur.

İzmir Türk Ocağı'nın Türk dernek ve Örgütlerle İlişkileri

Mütarekeden sonra İtilaf devletleri azınlıklar lehine kararlar alınması ve bu kararların uygulanması için sürekli olarak Osmanlı Hükümetini sıkıştırıyorlardı. Kaldı ki Mütarekeden sonra azınlık kavramı önemini yitirmiş devletle gayr-i müslim uyruklular arasındaki ilişkiler neredeyse kopma noktasına gelmişti. Bunun en bariz örneği İzmir Rumlarının çalışmalarında göze çarpıyordu²⁵. Kısa süre sonra İtilaf devletlerinin baskısıyla hükümet azınlıkları kayırmaya başladı. Bunun yansıması olarak İzmir-Kasaba, İzmir-

²² Celal Bayar, a.g.e., c.V, s.1552, Engin Berber, *Sancılı Yıllar*, s.170

²³ İzmir Türk Ocağı eski başkanı olan ve karizmatik bir kişiliği bulunan Necib (Türkçü) Bey'in Mütareke döneminde itilafçıların gazabına uğraması ve İzmir İhracat Gümrüğü Müdürlüğünden alınıp Mersin İhracat Gümrüğü Müdürlüğüne tayin edilmesinde İttihatçı kimliğinin olması şüphe götürmez bir gerçektir. Ömer Faruk Huyugüzel, a.g.e., s.43

²⁴ Doktor Hacı Hasanzade Ethem Bey Hürriyet ve İtilaf Fırkası İzmir Şubesinin II. Meşrutiyet Döneminde önemli görevlerde bulunmuş aktif bir politikacıydı. Bkz. Fevzi Demir, *Aydın Vilayetinde 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri*, D.E.Ü. A.İ.İ.T.E Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1988, s.52 Engin Berber, *Yeni Onbinlerin...*s.24

²⁵ Nail Moralı, a.g.e., s.7, Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal...*s.17-18

GÜNVER GÜNEŞ

Aydın Demiryollarında savaş sırasında işe alınan Türklere yol veriliyordu. Çıkarılan Türklerin yerine eski azınlık memurları getirilmekteydi²⁶. Çok geçmeden yüzlerce Türk memuru ve işçisi sokağa atıldı. Kasaba ve Aydın Demiryolları 11 Şubat 1919 tarihinden geçerli olmak üzere bilet fiyatlarını iki katına çıkardı. Ve trenlerin savaştan önceki gibi düzene konulacağı ilan edildi²⁷. Demiryollarında mağdur durumda kalan Türk memur ve işçileri ne hükümetin ne de bir başka kurum ve yetkilinin kendilerine yeterli ilgiyi göstermemesi üzerine "*İzmir Demiryolları İslam Memurini Teavün Cemiyeti*" adıyla bir yardımlaşma derneği oluşturular. 13 Şubat 1919 günü Milli Sinemada yönetim kurulunu seçen dernekte İzmir Türk Ocağının etkin ismi Mustafa Necati hem murahhas, hem de hukuk danışmanı olarak görev almıştır²⁸. Mustafa Necati'nin girişimi ile Ocak İzmir Demiryolları İslam Memurini Teavün Cemiyeti ile organik bir bağ kurmuş oldu. Bu toplantıdan bir gün sonra Köylü gazetesi işlerinden atılan Türklere maaşlarının ödeneceğine ilişkin haberi yayınlamasına karşın, bunun doğru olmadığını daha sonraki gelişmeler ortaya koyacaktır²⁹.

Mustafa Necati Bey'in gündeme getirmesiyle İzmir Türk Ocağı haksız yere işlerinden çıkarılan bu memur ve işçilerle ilgileniyor, bunlara ocağın kapılarını açıyor, yemek ve kalacak yer temin edilmesinin yanında kendilerine iş bulmak için de çaba gösteriyordu. Aynı tarihlerde İzmir'de terhis edilen yedek subaylar da "*İhtiyat Zabitanı Teavün Cemiyetini*" kurmuşlardı³⁰. Bu dernek üyelerine iş bulmak için İzmir'deki kişileri ve çeşitli kuruluşları da göreve çağırıyordu. Bu arayış içerisinde Türk Ocağına yakınlaşırken, Ocakla Cemiyetin ilişkileri zaman zaman maddi çıkarlar çerçevesinde kaldı. Demiryollarından çıkarılan memur ve işçilerin söz konusu derneğe üyeliği anlaşıldığına göre başlangıçta bir takım karışıklıklara ya da anlaşmazlıklara yol açmıştır. Memur ve işçilerin rehberi rolünde görünen İzmir Türk Ocağı, kamuoyuna yaptığı açıklamayla İslam memurlarının refahının sağlanmasını istemiştir³¹. Osmanlı Devleti'nin yabancıların bütün isteklerine boyun eğdiği bir sırada İzmir Türk Ocağı adına Mustafa Necati'nin İzmir-Kasaba-Aydın Demiryolundan atılan müslüman memur ve işçilerin haklarını aramak için yazdığı muhtıra³² İtilaf devletlerini hak, adalet ve

²⁶ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1983, s.163

²⁷ Köylü, 12 Şubat 1335, Köylü, 14 Şubat 1335.

²⁸ Zeki Arıkan, "Mustafa Necati'nin Mütarekedeki Yazıları" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.8 sayı24 (1992) s.607; Mustafa Eski, "Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati", *Türk Kültürü*, Sayı 87, yıl VIII, Ocak 1970,s.224

²⁹ Köylü, 14 Şubat 1335

³⁰ Bu dernek üyeleri İzmirin İşgalinden bir gün önce Maşatlıkta yapılan mitingin düzenlenmesinde önemli bir rol oynadılar Cemiyetin kuruluşu için Bkz, Köylü 16,K.S 1335

³¹ Köylü, 23 Mart 1335.

³² Muhtıra ve yorumuyla ilgili olarak Bkz. Zeki Arıkan, "İzmir Kasaba- Aydın Demiryolu İşçilerinin Bir Muhtırası" *Tarih ve Toplum*, Ocak 1988,c.9, sayı 49,s.55-56.

İZMİR TÜRK OCAĞI

insanlık ölçüleri içinde bir tutum izlemeye çağırıyordu. İzmir Türk Ocağının en faal üyelerinden olan Mustafa Necati, mütareke döneminde Ahenk ve diğer gazetelerde yazdığı makalelerinde, ülkenin önemli meselelerine dikkat çekmiştir³³. Ocağın diğer Türk dernek ve cemiyetleriyle iletişimde de Vasıf Bey'le birlikte etkin bir rol oynamıştır.

Rum Taşkınlıkları ve İzmir Türk Ocağı

Mütareke süresince vatanın kurtuluşu için yapılan her teşebbüs ittihatçılık olarak görüldüğünden kimse Rumların hareketlerine karşı bir tedbir alamıyordu. Damat Ferit hükümetinin emriyle hapishaneler tahliye edilirken, hapishanelerdeki ne kadar azılı Rum canı ve eşkiya varsa salıverilmişti. Bu durumda güvenlik sorunu Türkler aleyhine büyümüştü. Sonuçta Türkler kendi kabuğuna çekildiler. Mütareke döneminde, İzmir Türk Ocağının sıkça gündeme gelmesinde yerli Rumların ulusal onuru rencide edecek taşkınlıklarının da büyük etkisi olmuştur. Rum taşkınlıklarına karşı hükümetin ve yerel idarecilerinin tepkisizliği oldukça organize bir dernek görünümündeki İzmir Türk Ocağını mütareke dönemi İzmir'inde öne çıkaran önemli bir etkidir. Mütarekenin hemen sonrasında 7. Teşrinisani 1334 (1918) tarihinde İngiliz Monitoruna Rum tarafından Yunan bayrağı çekilirken, aynı gün Anadolu Bankası'ndaki Rum bayrağı da yırtılarak Yunan bayrağı çekildi. Aya Fotini Kilisesinde de aynı görüntülere rastlandı³⁴. Bu olayın hemen ardından Kosmos gazetesi müdürü Vitalis, Kordon'daki gazinolarda Türk egemenliğini aşağılayıcı sözler söylemekten ve Yunan bayrağını övmekten geri kalmıyordu³⁵. Çalgıcıbaşı'nda Cicifa'nın Kahvesi önünde Ayvalık metropolidi geçerken kahvedeki Rumlar hep birden "*Yaşasın Yunanistan, kahrolsun Türkler*" diye bağırılmışlar. Yunan milli marşı'nın "*Siz Türkleri kesiniz, zalimleri parçalayınız*" dizesini defalarca tekrar etmişlerdir³⁶. Bu arada bütün kiliselere, Rum okullarına, bütün Rum ev ve mağazalarına Yunan bayrakları çekilmiş, papazlarda arabalar içinde dolaşarak halkı gösterilere katılmaya çağırılmış, her yerde verilen söylevlerde hükümet,

³³ Mustafa Necati çoğunluğu Ahenk Gazetesinde yer alan yazılarında ileri görüşlülüğünü, yüksek sezgisini, vatanseverliğini ortaya koymuştur. Teşkilatlanma, milli birlik ve beraberlik, yetim ve öksüzlerle harp malulleri gazilerin korunması konularına sıkça değinmiştir. Mustafa Eski, a.g.e., s.14.

³⁴ Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.11-12, Zeki Arıkan, Mütareke ve İşgal...s.18-19, Anadolu, 8T.S.1334

³⁵ Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.19

³⁶ Anadolu, 11 T.S 1334.

GÜNVER GÜNEŞ

millet tahkir edilmiştir³⁷. Sayılarını çoğaltabileceğimiz irili ufaklı Rum gösterileri kısa sürede silahlı eyleme dönüştü. Yunanistan'ın Adalar Valisi Papazafiropolos'un örgütlemesi ile silahlanan Rum çeteler Halkapınarda bir fabrika ile başladıkları baskınlarına her geçen gün yenilerini eklediler³⁸. 21 Aralık 1918 günü yabancı temsilcilerinin de katıldığı St. Policarp'taki tören dolayısıyla yeniden kalkıştıkları bir gösteri polis tarafından güçlükle önlenebilmişti³⁹.

20 Aralık'ta İzmir'den Çeşme'ye giden arabalar Güzelbahçe önünde silahlı on beş Rum çetesinin saldırısına uğradılar⁴⁰.

Yunan bayrağı çekme hadiseleri, oldukça sık rastlanan görüntüler arasında bulunurken⁴¹ başta Kozmos olmak üzere Rum basınının kışkırtıcı yayınları dikkate değer bir olaydı. Tahrik ve teşvikler sonunda amacına ulaştı. Şehrin güvenliği Rum çetelerinin işi iyice azıtmasıyla bozuldu. 1919 yılının ilk haftalarından itibaren Türklere karşı silahlı saldırılar başladı. 17 Ocak 1919 günü Haralambo adında bir Rum'un attığı kurşunlar polis memuru İhsan Efendi'nin ölümüne neden oldu⁴². Göztepe'de silah sesleri ortalığı karıştırırken, güvenliği bozmak için ellerinden geleni yapan Rum palikaryalar Çayırılıbahçe'de çilginca eğlenirken, Polis memuru Hamza Efendi'yi şehit ettiler⁴³. Türk halkı bu son olaya çok üzüldü. Kentteki Türkler Tepkilerini göstermek amacıyla Türk Ocağında toplanmaya başladılar. Ocakta alınan kararlar üzerine Şehit Hamza Efendi için bir cenaze töreni düzenlendi. İzmir Türk Ocağı'nın organizasyonu ile polis memuru Hamza Efendi'nin cenaze töreni, Rum saldırılarına karşı isyana, ardından büyük bir mitinge dönüştü. İzmir Türk Ocağı'nı temsilen Vasif (Çınar) Bey mitinge dönüşen cenaze töreninde etkili bir konuşma yaptıktan sonra, bir araya gelmemek için epey çaba sarf eden ittihatçıların ve itilafçıların önde gelen yöneticilerini cenaze töreninde barıştırdı⁴⁴. Bu olay İzmir'in Yunanlılara verileceği haberlerine karşı kentteki Türkleri birleştirmek adına Türk Ocağı'nın dayanışma girişimi olarak değerlendirilebilir. İzmir Türk Ocağı Şehit polis memurları İhsan Efendi ile Hamza Efendi'nin ailelerine de sahip çıkarak yönetim kurulu kararıyla ailelerin tüm ihtiyaçlarının Ocak tarafından karşılanacağını ilan etmiştir⁴⁵. 23 Nisan 1919 tarihinde ise İzmir Türk Ocağı şehit edilen Jandarmalar için toplanan 50.000 kuruşu Jandarma Komutanlığına

³⁷ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal*...s.20.

³⁸ Köylü, 28 T.S 1334.

³⁹ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal*...s.23.

⁴⁰ Köylü, 22 K.E 1334.

⁴¹ Müsavat, 16 K.S 1335

⁴² Müsavat, 21 K.S 1335.

⁴³ Köylü, 24 Şubat 1335.

⁴⁴ Müsavat, 25-26 Şubat 1335.

⁴⁵ Müsavat, 26 Şubat 1335.

İZMİR TÜRK OCAĞI

bağışlamışlardır⁴⁶. Hükümet tarafından İzmirin Yunanlılara verilmeyeceğine dair verilen güvenceye rağmen, Rumlar boş durmuyor, tramvaylara varıncaya kadar her yere Türkleri yeren, Yunanlıları öven sloganlar yazıyorlardı. Kordondaki bütün gazinolarda her akşam Yunan ulusunu öven şarkılar, marşlar söyleniyordu⁴⁷. Öte yandan Sıhhiye Teşkilatı adı altında Yunanlılar İzmir'deki Rum hastanelerine el koyuyorlar, bunlara Yunan bayrağı çekiyorlar, bu ad altında her türlü silah ve cephaneyi Anadolu'nun içlerine kadar götürüyorlardı.

Bölgede durum Türkler aleyhine gelişme göstermekteydi. 1-15 Mayıs arasında İzmir ve çevresinde 16 öldürme olayı olmuş, Rumlar bir jandarma müfrezesine ateş etmişler, jandarma bölgedeki Rum çetelerini enerjik bir biçimde takibe alırken, bir çete esir edilmiş birisi de teslim olmuş, bir eşkiya öldürülmüş dört şaki esir edilmiştir⁴⁸. İzmirde Rum basını saldırgan, Türk basını ise temsil ettiği toplumun ruhsal yapısına uygun biçimde savunma durumundaydı. Dahası dönemin İttihatçı-İtilafçı kavgası amansız bir biçimde sürdürülmekte, birbirlerini adeta suçlamakta, kendi kuyularını yine kendileri kazmaktaydı. Atina gazeteleri ise İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edileceğini yazmakta bir beis görmemekteydi⁴⁹. Bu gelişmeler karşısında hükümetin yaptığı ise Nasihat Heyeti adını verdiği bir kurulu, Batı Anadolu'ya göndererek gerginleşen ortamı sakinleştirici bir siyaset izlemek oldu.

Nasihât Heyetinin İzmir'e Gelişi ve Türk Ocağı

Asırlardır yaşamakta oldukları topraklarını kaybetme tehlikesinin yaklaşmakta olduğunu hisseden İzmir'in Türk halkı, Osmanlı hanedanına mensup bir şehzade başkanlığındaki heyetin İzmir'i ziyaret edecek olmasını heyecan ve umutla karşılamıştır⁵⁰. Şehzade Abdürrahim Efendinin Başkanlığında, Ali Rıza Paşa, Korgeneral Mahmut Hayret, Süleyman Şefik Paşa, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi, Eski Pazarcık Müftüsü Halil Fehmi, Dahiliye Nezareti Müdürlerinden Ohannes Ferit, Eski Karahisar Mebusu

⁴⁶ *Müsavat*, 23 Nisan 1335.

⁴⁷ *Köylü*, 24 Mart 1335.

⁴⁸ Hüseyin Işık, "Anadoluda Yunan Mezalimi" *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, (21-23 Mayıs 1986) Bildirileri*, Ankara 1986, s.379.

⁴⁹ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara 1986, s.69.

⁵⁰ Mevlüt Çelebi, *Heyet-i Nasiha, Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, İzmir 1992, s.30-31.

GÜNVER GÜNEŞ

Yanko Gevenidis'ten oluşan heyet, 6 Nisan'da İzmir'e ulaştı⁵¹. Türk Ocağınca Nasihat Heyetinin İzmir'de parlak bir şekilde karşılanmasına ve uğurlanmasına karar verildi. Haydar Rüştü, Nasihat Heyeti'nin Konak'ta Türk Ocağı önünden geçişini anlatırken Ocağın heyete nasıl sahip çıktığını şöyle ifade ediyordu. "...Nasihat Heyeti Kemeraltı Caddesini takiben Basmane'den geldi. Bütün gençler bayraklarla donanmış İzmir Türk Ocağı binasının önüne dizilmiş bekliyorlardı. Şehzade ve Nasihat Heyetinin ardından Rum Metropolidi Hrisostomas ta Türk Ocağının önünde bulunan gençleri riyakar tebessümlerde bulunurken iki eliyle birden Ocağı ve Ocaklıları selamlıyordu"⁵². İzmir Türk Ocağı'nın Nasihat Heyetine ilgi göstermesindeki nedeni de, Türk Ocağına yıllarca hizmet etmiş, yönetim kurullarında bulunmuş olan Haydar Rüştü şöyle belirtiyordu."... Yapılacak tezahüratla Türklerin uyandırılması ve Rumluğa karşı bir gövde gösterisi yapılarak İzmirdeki Türk varlığı fiilen gösterilmiş olacaktı" Türk Ocağı kentte Türklerin aleyhine gelişen durum karşısında işi güç gösterisine dönüştürme amacını gütmüştü⁵³.

Nasihat Heyetinin İzmir'de karşılanması gerçekten coşkulu oldu. İzmir'in Rum kesimi ise bu ilgiden tedirgin hale gelirken⁵⁴ heyete karşı çirkin davranışlarda bulunmaktan çekinilmemişti⁵⁵. Rum basını Şehzade hakkında ve İzmir'in Türk- Müslüman ahalisi hakkında küçük düşürücü sözler sarfetmekten geri kalmıyordu⁵⁶. Bu hareketlerin başını Rum Kozmos gazetesi çekiyordu. Mayıs ayı başlarında Kozmos'un (Delirdik mi?) başlığıyla yayınlanan Türk halkını tahrik edici yazıya İzmir Türk Ocağı, Türk basını aracılığıyla bir protesto ilanı ile karşılık verdi. Protestoda; Ocak "Kozmos'un metropolithaneyi vasıta ittihaz edinerek hedef ittihaz ettiği millet-i islamiyemizin sertacı ibtihacı olan hanedan-ı saltanatımızın bir şehzadesine ve biz ihtiyat zabıtlarının pek muazzez ve muhterem reisine karşı sarfettiği isnadat ve taarruzu yalnız biz Türkler değil umum alem-i medeniyet nefretle karşılayacaktır. Bugün herhangi bir hükümdar hanedanına mensup şahsiyetler şayan-ı takdis ve tekrin iken Kozmos gibi sefillerin bütün beşeriyetin hayati asilanelerine muhalif olarak neşrettiği makaleden şüphesiz ki müteesir ve müteellimdirler fakat biz Türk-Müslümanlar 600 küsur seneden beri liva-yı Osmaniyeyi şan ve şerefle temvic ettiren şimşir adaletinde birçok hükümdar yaşatan hanedan-ı saltanatımıza karşı mukayesesı mümkün

⁵¹ Mevlüt Çelebi, "İzmirin İşgalinden önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 6/8 Temmuz 1990, s.574.

⁵² Haydar Rüştü Öktem, a.g.e., s.62.

⁵³ Sabri Sürgevil, "İzmir'in İşgali" I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları Bildiriler) 21-23 Eylül 1987, Ankara 1984, s.1084.

⁵⁴ Celal Bayar a.g.e., c.V s.1764.

⁵⁵ Müsavat, 25 Nisan 1335.

⁵⁶ Müsavat, 30 Nisan 1335.

İZMİR TÜRK OCAĞI

olmayacak derin hürmetler besler ve bu uğurda feda-yı nefsi kendimize şeref biliriz. Kozmos'un bu güne kadar devam eden hezeyanlarına nihayet verilmesini ve kanun-u cezada pek sarik olan handan-ı saltanata isnidat cezasının tatbikini acilen hükümetimizden bekler ve gayz-ı nefretimizin asarından ictinab etmesini Kozmos'a ihtar ederiz" diyerek⁵⁷ Saltanat mensuplarına sahip çıkıyor. Rum basınını ikaz ederek ayağını denk almasını belirtiyordu.

1919 Belediye Seçimleri ve Türk Ocağı

İzmir'de Rumlara karşı mücadelenin yoğunlaştığı bir başka olay da 1919 Belediye seçimleridir. 1919 yılı Belediye seçimleri etrafında meydana gelen çatışma da birbirine bağlı iki noktadan kaynaklanıyordu. Birinci nokta Türkler ile Rumlar arasında İzmir'de etnik olarak kimin çoğunlukta olduğunu kanıtlama mücadelesiydi⁵⁸. Rumların bu seçimleri kazanması, İzmir şehrinde Türklerden kalabalık oldukları izlenimini verebilirdi ki bu durum mütarekeden sonra Aydın Vilayetini demografik gerekçelerle Osmanlı Devletinden koparmaya yönelik Yunan propagandasına haklılık, Yunanistan'a ise Paris Barış Konferansı'nda yandaş kazandırabilirdi⁵⁹. İzmir Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şubesi bütün bunlardan haberdar olduğu halde İttihatçıların nüfuzunu kırmak için idare heyetine bir Rum, bir Musevi almış, Belediye üyeliğine de birer Rum, Ermeni ve Musevi aday göstermişti⁶⁰. O ana kadar faaliyet alanında görülmeyen Teceddüt Fırkası, İzmir Türk Ocağının desteğiyle sorumlu sekreteri Mahmut Celal(Bayar) Bey aracılığıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkasına seçime önce "ortak" ardından "tarafsız" bir liste ile katılmayı önermişti. Bu tutumuyla Türk Ocağı İzmir Türklerini birleştirici bir kimlikle ortaya çıkarken, Rumlara karşı Türk birliği cephesi kurma düşüncesindeydi⁶¹. Teceddüt Fırkası büyük olasılıkla Türk Ocağının da desteğini alarak listesini seçimden bir gün önce 4 Ocak 1919 tarihinde açıkladı⁶². Bu esnada Rumlar Patrikhaneden gelen bir emirle seçimlere

⁵⁷ -"Türk Ocağı Protestosu" için Bkz, **Hukuk-u Beşer** 3 Mayıs 1335.

⁵⁸ Erkan Serçe, **Tanzimattan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye(1868-1945)** İzmir 1988, s.150.

⁵⁹ Engin Berber, **Sanctılı Yıllar** ...s.43.

⁶⁰ Ahmet Talat Onay , a.g.e., c.V. s. 1618.

⁶¹ Celal Bayar, a.g.e., c.V. s.1618.

⁶² Nail Moralı, **Mütareke de İzmir Önceleri ve Sonları**, İstanbul 1976, s.51

katılmaktan vazgeçtiler⁶³. Teceddüt Fırkası'nın karma listesinde hiç kuşkusuz İttihat ve Terakkiye duyulan tepkiyi hafifletmek amacı güdülüyordu. Türk seçmenlerin bölünmesini engellemek için Hacı Hasan Paşa ve Sükkerizade Tevfik Paşa gibi Hürriyet ve İtilaf Fırkasının listesinde bulunan güçlü adaylara da yer verilmişti. Bunların dışında Uşakizade Muammer, Kapanizade Tahir, Sabık Mektupçu Kamil Emirlerzade Refik Bey de adaylar arasında idi⁶⁴. Ocak ayının son haftalarında başlayan seçimler sırasında Türklerin seçime iştirak etmekteki çekingenlik ve ilgisizliğini gören Türk Ocağı, seçimin İzmir'in Türklüğü için önemi nedeniyle Türk seçmenin sandığa getirilebilmesi yönünde uğraşı içerisindeydi. Özellikle Ahenk Gazetesinde Türk Ocağı üyesi Ahmet Şevki'nin⁶⁵ yanında bu konuda en faal görünen Mustafa Necati oldu. "*İhtilap karşısında Vazifelerimiz*" başlığını taşıyan yazılarında fırkaların siyasi ihtiraslarla Türkleri ayrı listeler halinde mücadeleye sürüklemelerini eleştirirken, Türk Ocağının da bu konudaki tavrını belirtiyordu. "...*Geliniz sizler ey fırkaların muhterem erkani, birleşiniz ve millet feryadını bu gün hiç bir kuvvetin duymadığı zamanda kalbinin içine zehirler akıtmasın. İhtilaftan yarın için felaket muhakkaktır. Onun için her iki fırka birleşerek bir namzet listesi göstereyin*"⁶⁶.

Kampanya başarılı oldu. İzmir Türk Ocağı desteğindeki Teceddüt Fırkası adaylarının 3 Şubatta tamamlanan seçimler sonucunda çoğunluğu sağladığı görüldü⁶⁷. Sonuçların açıklanmasından sonra Vilayet makamının uzun bir süre mazbataları tanzim etmeyerek Belediye Başkanını tayin etmeyişi yakınmalara neden olmuşsa da 28 Şubat 1919 da Valilik tarafından Hacı Hasan Paşa'nın Belediye Başkanlığına atandığı açıklanmıştır⁶⁸.

İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin Büyük Kongresi ve İzmir Türk Ocağı

⁶³ Ahmet Talat Onay, a.g.e., s 30 da Türk Ocağı ve Teceddüt Fırkasının seçimlere Rumlar katılacakmış gibi hazırlandıklarını, Rumların çekilmesinin bu örgütlerde şaşkınlıkla karışık sevinç yarattığını belirtir.

⁶⁴ Belediye seçimleri için ilk aday listesini Hürriyet ve İtilaf Fırkası açıkladı. Bu listede Nakipzade Cemal, Osmanzade Hacı Hasan Paşa , Halimağazade Halil, Tüccardan Selim Mizrahi, Yemişizade Sabri ve Kapanizade Tahir bulunuyordu. Nakipzade Cemal ve Yemişizade Sabri Sabri Beylerin bir süre sonra adaylıktan çekilmeleri üzerine yerlerine Keresteci İbrahim Bey ve Yemişizade Mehmet Bey getirildiler. Erkan Serçe, a.g.e., s.155, Engin Berber, Sancılı Yıllar..., s.43.

⁶⁵ Ahenk, 18 K.S. 1919.

⁶⁶ Zeki Arıkan, Mustafa Necati'nin...s.635-639.

⁶⁷ Hukuk-u Beşer, 13 Şubat 1335.

⁶⁸ Erkan Serçe, a.g.e., s.160, Engin Berber, Sancılı Yıllar..., s.46.

İZMİR TÜRK OCAĞI

Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin kuruluşu ardından kamuoyunda anlamsız ve gereksiz tartışmalarda mütareke İzmir'inin gündemini oluşturmuştu. Bununla birlikte Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarlarının Cemiyeti İttihat ve Terakki uzantısı olarak görmesi ve bu ittihatchi oyunun filizlenip güçlenmesinden kaygı duyulmasıydı. İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyetinin ilk kongresinden bir kaç gün önce Türk Ocağı'nın devreye girmesiyle Teceddüt Fırkası dışında İzmir'deki siyasi partilerin tümü, dernek temsilcileri, basın mensupları ve aydınların katılmasından ötürü İstanbul'da toplanan Milli Kongreye de benzemektedir⁶⁹.

İzmir Türk Ocağı'nın girişimleriyle 13 Mart 1919 perşembe günü Frenk mahallesindeki İzmir Tiyatrosunda gerçekleşen toplantıyı Köylü gazetesi "Şanlı Toplanma" başlığı altında okuyucusuna duyurdu⁷⁰. Toplantı hakkında şu ifadeler dikkati çekiyordu "...Kanımızla yoğrulmuş ve adeta kemiklerimizle kurulmuş olan şanlı canlı memleketimiz üzerinde bir takım haksız Yunan dileklerine karşı vatanımız üzerindeki hakkımızın yalnız tarih cihetini değil aynı zamanda ilim ve hukuk yönünde kuvvetli deliller ile ispat etmek ve gayri muhik metalibi red ile vatanımız etrafında dönen ihtirasları protesto eylemek üzere Türk Ocağı'nın teşebbüsüyle dün öğleden sonra (13 Mart saat on dörtte) İzmir Tiyatrosunda büyük toplanma olmuştur. Bu toplanmaya binlerce vatandaş iştirak eylediğinden tiyatronun içi ağzına ve adeta tavanlarına kadar dolduktan sonra binlerce ahalide dışarıda kalmıştır. Merasim Türk Ocağı Murahhası Vasıf Bey'in okuduğu uzun ve belîğ bir nutukla başlamıştır. Bu nutukta "vatan üzerinde alemin ve hukukun bütün teyidatıyla sabit olan hakkımız deşilmiş denilirken hatip defalarca alkışlanmıştır. Nutuktan sonra büyük devletlerin İzmirdeki mümessillerine verilmek üzere ittihaz olunan üç maddelik mukarrerat umumen tasvip edilmiş ve binlerce halk geldikleri gibi sükun vekarı bile hürmete mecbur edecek bir asalet-i milliye ile dağılmıştır"⁷¹. Türk Ocağı'nın girişimiyle yapılan 13 Mart tarihli toplantı İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyetinin Büyük Kongresi öncesi bir prova, bir hazırlık niteliğindedir. Türk Ocağı Başkanı Dr. Hacı Hasanzade Ethem Bey ve birkaç arkadaşı tarafından İzmir'deki İtilaf devletleri mümessillerine verilen mukarreratın metni şöyledir;

1-İzmir ve Aydın Vilayetinde Türkler gerek nüfus ve gerek emlak ve arazi itibarıyla ekseriyet teşkil ettiklerinden Wilson Prensiplerinin 12. maddesi mucibince Vilayetimize ecnebi hakimiyeti giremez.

⁶⁹ Engin Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.146.

⁷⁰ Köylü, 14 Mart 1335

⁷¹ Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.190, *Müsavat*, 14 Mart 1335

GÜNVER GÜNEŞ

2-Cemiyeti Akvam'ı teşkil eden Düvel-i muazzamanın adaletkar siyasetlerinden İzmir ve Aydın Vilayetlerindeki Türk hakimiyeti'nin ref'inin kabul edilemeyeceğine muntazır ve kaniyiz.

3-İstikbalde insani ve medeni mefkûrelerle mücehhez ve hakiki bir heyeti medeniye meydana getirmek isteyen Türkler Memleketlerinde başka bir hakimiyetin hükümlerine olmasını katiyen kabul etmemeye bütün kuvvetleriyle azmetmişlerdir.⁷²

Cemiyetin büyük ses getirecek Büyük Kongresi ise 17 Mart günü başladı. Büyük Kongrenin amacı İzmir'in Yunanlılara verilmesi karşısında ne gibi önlemler alınabileceğinin belirlenmesiydi⁷³. Kongre büyük olumsuzluklar içerisinde Birinci Beyler Sokağındaki Milli Sinemada toplandı. 165 kişinin katılımıyla gerçekleşen kongre Milli Mücadele öncesinde en fazla katılımın olduğu kongredir. Kongre Başkanlığına İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa getirildi⁷⁴. Kongrenin açılışıyla birlikte Türk Ocağının ağırlığı hissedilmeye başlandı. Nitekim ilk sözü alan Türk Ocağı temsilcisi Vasıf (Çınar) Bey coşkulu bir konuşma yapmıştır. Kongreye katılanları heyecanlandıran konuşma Hürriyet ve İtilaf yanlıları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Vasıf Bey' Celal (Bayar) Bey'e anlattığına göre "...daha önce Türk Ocağının Milli gayelerini benimsemek şartı ile İzmirli Hürriyet ve İtilaf Fırkası yandaşlarıyla aralarında işbirliği yapılması konusunda uzlaşmaya varılmışken, daha sonra bu fırka'nın Genel Merkezi bu uzlaşmayı reddetmiştir"⁷⁵.

Hürriyet ve İtilaf Fırkasının İzmir merkez şubesi de bu nedenle bir bildiri yayınlamış ve gerek Türk Ocağı gerekse İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin İttihat ve Terakki fikir ve kanaatini temsil ettiği için işbirliğini reddettiğini açıklamıştır⁷⁶. Ayrıca Müsavat ve Hukuk-u Beşer gazeteleri de Türk Ocağının ve İttihatçıların kongreyi denetim altında tuttukları ve ittihatçı anlayışın egemen olduğunu ileri sürerek kongreyi eleştirmişlerdir⁷⁷. İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin Büyük Kongresinin hemen ardından İzmir Türk Ocağı basın aracılığıyla bir beyanname yayınlamış ve "milli mefkûreler ve nezih gayelerle tesis ve Türklerin feyyaz kuvvetlerine istinad eden ve hiçbir fırka-yı siyasiyesinin tezahüratına istinad etmeyen ve etmeyecek olan ocağımız iki aydan beri kudsi

⁷² Hukuk-u Beşer, 15 Mart 1335

⁷³ Mustafa Albayrak, Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920) Ankara 1998, s.45.

⁷⁴ Mehmet Okurer, Kuruluşta Kurtuluş'a İzmir, İzmir 1970, s.151-161, Köylü, 20 Mart 1335

⁷⁵ Celal Bayar, a.g.e., c.V, s.1631, Zeki Arıkan, Mütareke Dönemi...,s.220

⁷⁶ İslahat, 19 Mart 1335.

⁷⁷ Zeki Arıkan, Mütareke Dönemi...,s.223-224.

İZMİR TÜRK OCAĞI

vazifesini kemali azimle ifa etmektedir” derken ittihatçı suçlamalarından rahatsızlığı göze çarpmaktaydı. Siyasi faaliyetlerden uzak İzmir'in en münevver isimlerinden oluşan yapısıyla çalışmalarını sürdürdüğü kaydedilmiş ve Ocağı bu zamanda yaşatmak ve yükseltmenin her vatanseverin borcu olduğu vurgulanmıştır. Beyannamenin sonunda Türk Ocağı yönetim kurulunun isimleri verilmiştir⁷⁸.

Zor günler yaşayan İzmir'in Türk halkı direniş için her oluşumu dikkatle takip ediyordu. Sayıları birkaç yüzü bulan İzmir Türk Ocağı gençleri hararetle çalışıyorlardı. Haydar Rüştü bu durumu “...Her yere başvuruyorlar, her fırsattan istifade eyliyorlar. Her türlü çareleri bularak memleketin evladı arasında vahdet teminine sarf-ı gayret eyliyorlardı. Gönüllerde berrak bir emel, tehlikeyi bertaraf edebilmek emeli hüküm ferma idi,dahili siyaset entrikaları hiçbirimizi alakadar etmiyordu. Fırkacılık kaygılarını terk etmiştik. Beynimizde ölen tehlike nakuslarını haklı feryatlarımızla susturmak için canla, başla, imanla çalışıyorduk”⁷⁹diyerek ifade etmişti. Üstelik kovuşturma ve tutuklanma tehlikesine rağmen Türk Ocağında üst üste toplantılar yapıyordu. İzmir'in işgalinden yaklaşık on beş-yirmi gün önce Nisan ayının son haftası yüze yakın Türk Ocağı üyesinin katılımıyla “umumi bir ictima akd ederek” faaliyetleri gözden geçirildi. Türk Ocağı İdare Heyeti, çalışmaları hakkında üyelerine ve kamuoyuna bilgi verdi. Neler yapılabileceği tartışıldı. Bu toplantıda söz alan Mustafa Necati, ilk kez silahlı direnişten söz ederken “...Tehlike yaklaştı Rumlar harıl harıl silahlanıyor ve birşeyler bekliyorlar. Biz ise kalemlle, muhtıra ve nutuklarla nümayiş ve alayişle iş görmeye çalışıyoruz. Bu doğru değildir. Her ihtimale karşı bütün Türklüğün silahlanması icab eder. Ona göre teşkilat yapmalıyız” diyordu. Mustafa Necati'nin teklifi bazı Türk Ocağı üyelerini tedirgin etti. Lehinde aleyhinde konuşmalar oldu. Mustafa Necati teklifinin çoğunlukla kabul edilmeyeceğini hissederek yönetim kurulu üyeliğinden istifa ederek ayrıldı Ardından Haydar Rüştü Bey'e hükümetle Ocak arasındaki ilişkilerde olumsuz rol oynadığı kanaatinin, Vasıf (Çınar) Bey aracılığıyla iletilmesi üzerine Haydar Rüştü'de Türk Ocağındaki görevinden uzaklaştı⁸⁰.

Ocak idare heyetine Mustafa Necati ve Haydar Rüştü'nün yerine iki yeni üye dahil edildi. Türk Ocağının son büyük toplantısı işgalden bir gün önce 14 Mayıs 1919 da yapıldı.

⁷⁸ “İzmir Türk Ocağı Beyannamesi”, **Köylü**, 25 Mart 1335.

⁷⁹ Haydar Rüştü Öktem, a.g.e., s.62.

⁸⁰ Haydar Rüştü Öktem, a.g.e., s.63-64.

İşgalden Önce Direniş Arayışlarının Merkezi Türk Ocağı

İzmir'in Türk halkı 14 Mayıs 1919 tarihinde artık şehirlerinin Yunanlılar tarafından işgal edileceğini biliyorlardı⁸¹. Buna karşın panik ve şaşkınlıktan ne yapacaklarını ve neye karar vereceklerini kestiremiyorlardı⁸². 14 Mayıs günü Türk Ocağında yapılan ilk toplantıda önceden bir hazırlık yapılmadığı ve üyelerin birbirinden habersiz oldukları için bir sonuca ulaşmadan dağılıyordu. Yalnız dağılmadan önce toplantıda bulunan mülki ve askeri yöneticilerin düşüncelerinin öğrenilmesi kararına varıldı⁸³. Bu düşünceyle bir komite oluşturuldu. Kurulan komitenin başkanlığına İzmir'deki tüm yurtseverlerin desteğini almış olan Moralızade Halit Bey sekreterliğine de Ragıp Nureddin Bey getirilmiştir. Girişimle işgalin kesinlikle kabul edilemeyeceği söylenmek isteniyordu. 14 Mayıs günü bir başka hareketli mekan Sultani Mektebiydi⁸⁴, ve Sultani binasında toplanmış olan bir kısım İzmirli, Vali Bey'e bir kurul göndererek Yunan işgali sırasında hükümetin takınacağı tutumu öğrenmek istemiştir. Validen alacakları karşılığa göre izleyecekleri yolu belirleyeceklerdi. Vali heyeti soğuk karşıladı. Halkın işine karışmasından hoşnut değildi. İstanbul'a telgraf çekip beklemiş ancak, akşam üzerine kadar ne yapılacağına ilişkin bir haber gelmemişti. Bu yüzden heyete "*Boşuna telaş ediyorsunuz heyecanınız lüzumsuzdur. Ortada endişe yaratacak bir durum yok. Bunlar hep ittihatçıların uydurdukları maksatlı söylentilerdir. Merak etmeyin hükümet her türlü tedbiri alacaktır*" demişti. Oysa bu yanıt hiçte inandırıcı değildi. Amiral Calthorpe'den gerçeği öğrenen Vali aklınca karışıklıkları önlemek için halkı uyutmaya çalışıyordu. Umduğunu bulamayan heyet yeniden Sultani Mektebi'ne dönerek toplantıya katılanlara Vali İzzet Bey'in sözlerini aktardı. Sultani Mektebi'nde direnmeden yana olanlarla karşı olanların tartışması sürüyor, Vali gibi düşünen Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları direnme yanlısı gençleri suçluyor, bunları İttihatçıların kışkırtması olarak görüyorlardı. Sultani binasındaki toplantıya sonradan İzmir Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa da katıldı. Vali İzzet Bey'e yeniden bir kurul gönderildiyse de yine bir sonuç alınamadı. Kurul gereksiz tartışmalarla artık yozlaşmaya yüz tutmuş tartışmanın yapıldığı Sultani Mektebi'ne geldi. Direnme yanlısı olanlar

⁸¹ 14 Mayıs sabahı İMHOC' nin kurucularından Menemenlizade Muvaffak Bey'in İtalyan Konsolosluğundaki tanıdıklarından Yunan Ordusunun İzmir'e çıkacağını öğrenmiş ve bu haberi vakit geçirmeden Türk Ocağı'na ulaştırmıştı. Bu dernekle Ocak arasındaki ilişkiyi ortaya koyan önemli bir olaydı. Kazım Özalp, Milli Mücadele, c.1, Ankara 1985, s.4-5, Engin Berber, Sancılı Yıllar..., s.132.

⁸² Mehmet Şahingöz, "İzmir'de Yapılan Maşatlık Mitingi ve İzmirliilerin İşgale Tepkisi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, E.Ü. Ed.Fak.Yay.sayı IV, İzmir 1989, s.53.

⁸³ Ahmet Talat, "İzmir Nasıl İşgal Edildi" *Açıksöz Gazetesi* 31 Mayıs 1336 s.3.

⁸⁴ Melih Tinal, *İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi*, İzmir 1999, s.62-63.

İZMİR TÜRK OCAĞI

heyetin Vali ile olan konuşmasını öğrendikten sonra kısır tartışmaların yersizliğini anlayarak Sultani Mektebi'nden ayrılıp, Kemeraltı'ndaki Türk Ocağında görüşmeye devam ettiler⁸⁵. Ocak binası aynı günün akşamında yapılan etkinliklerin yönlendirildiği merkez olacaktı⁸⁶.

Bu arada Mekteb-i Sultani binasındaki toplantılar sırasında "Müdafaa-ı Vatan" komitesinin adı "İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi" olarak değiştirilerek, başkanlığına da Moralızade Halit Bey getirildi⁸⁷. Sultani Mektebi ile Türk Ocağı arasında gidip gelmeler direniş fikrinin doğal lideri olarak Mustafa Necati ve Vasıf Bey'i ön plana çıkarmıştı. Bu arayışlar esnasında adı geçen iki kişinin hem Sultani Mektebinde öğretmenlik yapmaları hem Türk Ocağı üyesi olmasının etkisiyle toplantıların bu iki merkeze kaymış olması gerekir.

14 Mayıs 1999 günü Konak meydanı ne yapacağını bilmeden sağa sola koşuşanlarla doluydu. Meydanın çeşitli kesimlerinde kümelenmiş topluluklarda çoğunluğu yedek subaylarla, İzmir'in aydın gençleri meydana getiriyordu. Dalgalanan gruplar çocukça bir heyecanla başlarına geçecek bir lider arıyorlardı. Konak meydanında bir ara 17. Kolordu kumandanı Ali Nadir Paşa'dan bile medet ummuşlardı⁸⁸. Türk Ocağından gençler ve yedek subaylar Ali Nadir Paşayı meydandaki parkta yakalamışlar Nadir Paşadan silah ve cephane istemişlerdi. Paşa bunu yerine getiremediği gibi kimi silahlı görürse Divan-ı harbe vereceğini belirtmişti⁸⁹.

14 Mayıs günü oradan oraya yaşanan koşuşturmaların ardından Kemeraltı'ndaki Türk Ocağı görüşmelerin devam ettiği yer oldu. Şehrin önemli isimlerinin Türk Ocağında katıldığı görüşmelerde⁹⁰ öncelikle işgalin

⁸⁵ Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.228-229, Engin Berber, **Sancılı Yıllar...**,s.165. Bilge Umar, **İzmirde Yunanlıların Son Günleri**, Ankara 1974, s.98-102 Türkmen Parlak, a.g.e., s.326-328.

⁸⁶ Haydar Rüştü, a.g.e., s.64.

⁸⁷ Nail Morali, a.g.e., s.25-26, Haydar Rüştü, a.g.e., s.64 Engin Berber, **Sancılı Yıllar...**,s.165 de resmen Kurulmuş olduğu ifade edilmiş olsa bile Vilayet makamından onay alma şansı işgal nedeniyle olamayacağından örgüt olarak belirtmektedir.

⁸⁸ Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.227

⁸⁹ Ahmet Talat Onay, **Milli Mücadele...**,s.31, Haydar Rüştü, a.g.e., s.64, Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, İstanbul 1986, s.159.

⁹⁰ Bu toplantıda yer alan Yıldırım Kemal Naci Sadullah'a verdiği bilgide katılanlar arasında Hilal Lisesi Müdürü, Ahenk Gazetesi Baş Yazarı Şevki, Miralay Süleyman Fethi, Sultani Mektebinin İkinci Müdürü Kemal Bey, Edebiyatçı İsmail Habib, İdadi Müdürü Ahmet Naili, Riyaziyeci Nami Bey, Gaffar Bey, Remzi Bey, Bahri Bey, Selahattin Bey, Enver Bey, Muğlalı Saffet Bey, Nedim Bey gibi öğretmenler yanında Ragıp Nurettin, Fescizade Halim, Çiftçi Necati, Cevherizade Hamdi Bey, Müftü Rahmetullah, Mevlevi Şeyhi Nuri Efendi, Dr. Menekşeli Hüsnü, Eczacı Ferit, Jandarma Zabiti Mümin, Poligon Müdürü Yüzbaşı Faik, Köylü Gazetesi Sahibi Refet, Ahenk Gazetesi Sahibi Ali Nazmi, Mobilyacı Halit, Moralızade Halit ve Nail Beyler, Vasıf (Çınar) Bey, Mustafa Necatinin dikkati çektiği toplantının iki saatten fazla

GÜNVER GÜNEŞ

protesto edileceği sürekli ve büyük mitingler yapılması, silahlı mücadelenin İzmir içinde değil, savaş gemilerinin top menzili dışında kalan dahilde çalışmaya başlamış olan örgütler içinde verilmesi, kaçırılması mümkün savaş malzemesinin İzmir'den nakli, hapishanenin sabaha karşı tahliyesi ve Mansurizade Emin Bey'in, Nureddin Paşa, Rauf Bey ve arkadaşları, Milli Kongre ve Hilal-i Ahmer'le temas etmek üzere özel talimatla İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁹¹. Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi Örgütü'nün Moralizade Halit, Ragıp Nureddin ve Mustafa Necati Beylerce kaleme alınan bildirisinde ise "İzmir ve Havalisi Yunan'a ilhak ediliyor. İşgal başladı. İzmir ve çevresi tamamen ayakta ve heyecandadır. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son ümidimiz milletimizin göstereceği karşı koymaya bağlıdır. Miting ve telgraflarla her yere baş vurunuz. Ve vatan ordusuna katılmaya hazırlanınız" deniliyordu⁹². Burada amaçlanan alınan kararların tüm ulusa bir an önce duyurulmasıydı. Aynı saatlerde çocuk doktoru Ali Agah Bey'in Moralizade kardeşlerin I. Kordondaki ticarethanelerinde kaleme aldığı "İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi" imzalı bildiride de:

"Ey Bedbaht Türk!

Wilson prensipleri Ünvan-ı insaniyet karanesi altında senin hakkın gasb ve namusun hetk ediliyor. Buralarda Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan İlhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz. Rum senden dahamı çoktur? Yunan hakimiyetine kabule taraftarmısın? Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlıktadır. Yüzbinlerce toplan ve ezici çoğunluğunu orada bütün dünyaya göster. İlan ve isbat et. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok, fakat Yunan hakimiyetini iistemeyen ezici bir çoğunluk vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma. Acı duymak ve felaket fayda vermez. Binlerle, yüzbinlerle Maşatlık'a koş ve Heyet-i Milliyenin emrine itaat et.

İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi"⁹³

---

sürdüğünü kaydetmektedir. Naci Sadullah, " Bir Abide Dile Geldi Yıldırım Kemal ", Yeni Asır, 7 Mart 1947, Din adamları içinde Eski Müftü Cevherizade Ahmet Hamdi Efendi. Türk Ocağı ve diğer ittihatçı dernek ve Örgütlere yakınlığıyla dikkati çekerken dönemin siyasi havası içinde politize bir görüntü sergiler, Sabri Sürgevil, **İttihat ve Terakki'nin İzmir Politikası**, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1984, s.45.

⁹¹ Nail Morali, a.g.e., s.26-27

⁹² Haydar Rüştü, a.g.e., s.67. Nurdoğan Taçalan, a.g.e.,s.196, Nail Morali, a.g.e., s.57 Morali bildiriye kardeşi Halit Bey'in yazdığını ileri sürmektedir.

⁹³ Anadolu matbaasında oniki binden fazla beyanname basıldığıyla ilgili Bkz; Suat Samim "İzmirin İşgali'nin Esrarı" **Memleket**, 14T.E 1927, Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.196-197, Engin Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.218 Redd-i İlhak Beyannamesinin bir fotokopisi Mehmet Okurer'in eserinde bulunmaktadır. Mehmet Okurer, **Kuruluşun Kurtuluşu İzmir**, İzmir 1970, s.168. Maşatlık mitingine çağrı niteliği taşıyan daha kısa olan ilanla ilgili olarak 20-5-1919 tarihli Calthorpe'un raporuna ilişkin şu bildiri dikkati çekiyordu. "Kötü muamele gören Türk! Memleketin Yunanlılara veriliyor. Tepeden inme

İZMİR TÜRK OCAĞI

Bildiri ile İzmir'in Türk Halkı Maşatlıkta yapılacak mitinge davet ediliyordu. Akşam üzeri Anadolu matbaasında basılan bildirilerden ilki bazı değişikliklerle ülkenin tüm Vilayet, sancak, kaza ve Belediye Başkanlıklarına yollanırken, ikincisi daha mürekkebi kurumadan Türk mahallelerindeki evlere dağıtılmış, davul eşliğinde "Vatanı seven gençler Yahudi maşatlığına gelsin" diye duyuran gençler okuma-yazma bilmeyen halkı da mitingden haberdar etmişlerdir. Minarelerden selalar verilmiş, bekçiler yüksek sesle bağırarak sokaktaki cereyanı arttırmışlardır⁹⁴ İzmir'de Türk Ocağı dahil kentte hiçbir cemiyet ve dernek tüm koşuşturmalara karşın direnişi oluşturacak organizasyonu gerçekleştirme olanağı bulamamışlardır. Tek olumlu netice akşam yapılacak mitingin Türk halkına duyurulması oldu. Herkes bir kurtarıcının gelip başlarına geçmesini bekliyordu. Oysa 14 Mayıs akşamı saat 21:30 sıralarında Amiral Calthorpe'un İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini bildiren notası, İngiltere Konsolosu James Morgan tarafından Vali İzzet Bey'e, Yarbay Smith tarafından da Ali Nadir Paşa'ya ulaştırıldı. İşgal sırasında nasıl davranılacağını öğrenmek isteyen Ali Nadir Paşa Harbiye Nezaretine, Vali İzzet Bey de hükümete müracaat etmişler bir sonuç alamamışlardı. Bu durumda İzmir'in işgali kesinleşmişti ve hükümet bir şey yapamayacaktı. Direniş yanlıları son bir atakla Maşatlık mitingine koşurdular⁹⁵. Binlerce İzmirli deniz kıyısından hafif bir meyille yükselen ve limana haki durumda olan eski Musevi mezarlığında toplandı. Oysa ne mitinge katılanların, ne de mitingi düzenleyenlerin İzmir içinde bir direnmeye girişme niyetleri bulunmuyordu. Mitingin en büyük amacı İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin halkın sevinçle karşılamadığını, İtilaf donanmasına göstermekti. Sayıları on bini aşan kalabalık geniş bir alana yayılmış şaşkınlık, üzüntü ve umutsuzluk içinde durmadan kaynayan, bağırarak, dövünen bilinçsiz bir topluluk görünümündeydi⁹⁶. Her biri ötede beride bir taşın veya tümseğin üstüne çıkmış bir çok konuşmacı hiçbir hazırlığı olmaksızın ve diğer konuşmacıların ne dediğini bilmeksizin kendi çevrelerindeki halka konuşmakta idiler. Konuşmacılar arasında Türk Ocağı üyeleri dikkati çekiyordu. Ancak Türk Ocağında tek bir fikir üzerinde uzlaşamadığı için üyeler mitingde de dağınık bir görünüm sergiliyorlardı. Vasıf Bey, Mustafa Necati, Ahenk Gazetesi Baş Yazarı Mehmet Şevki (Yazman), Hukuk-u Beşer Gazetesi Sahibi ve Baş Yazarı Hasan Tahsin, Eski Müftü Rahmetullah Efendi ve sonradan sonradan mitinge katılıp halkı uyuşturucu ve işgale boyun eğici

---

haksızlığa karşı protesto ve reddetmek için sesini yükselt! Bu gece bütün müslümanlara Türk dostları Yahudi Maşatlığında toplanacaklar, Mümkünse çocuklarınızı alıp geliniz. Bu sizin son vazifenizdir. Orada bulunmayı ihmal etmeyiniz. Ey kötü muameleye maruz kalan Türk! İzmir", Bkz. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara 1986, s.79.

⁹⁴ Haydar Rüştü, a.g.e., s.76 Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.196-197, Engin Berber, *Sancılı Yıllar*...,s.218, Kazım Özalp, a.g.e., c.1, s.6.

⁹⁵ Naci Sadullah, *Bir Abide*..., *Yeni Asır* 9 Mart 1947, Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.236.

⁹⁶ Mehmet Şahingöz, a.g.m., s.57.

GÜNVER GÜNEŞ

ifadeler kullanan Belediye Reisi Hacı Hasan, dikkat çeken konuşmacılardan dı. Üzerinde durulacak noktalar önceden tespit edilmediğinden her konuşmacının kendi çözümünü seslendirmesi nedeniyle miting beklenenin aksine son derece düzensiz geçti⁹⁷.

Oysa Maşatlıkta yakılan ateşler limana kadar yansıyor kalabalığın uğultusu İtilaf devletlerine ait gemilerde merak ve ilgi çekiyordu. Savaş gemilerinin projektörleri birbiri ardına mitingin yapıldığı tepeyi yalayarak geçiyordu⁹⁸. Sabaha karşı kalabalığın sayısı gittikçe azalarak 4-5 bine kadar düştü. Miting devam ederken kararların hükümete tebliğ ve işgal kararını protesto etmek üzere müftü vs.gibi kişilerden oluşan bir heyetin seçilmesi kararlaştırıldı. Heyet kararları hükümete teblig etmeye giderken ortalık aydınlanıyordu⁹⁹.

Sabaha karşı "İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi" mensupları, İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti ve Türk Ocağına bağlı gençler Sarıkışla'nın arkasında bulunan hapishaneye giderek orada bulunan hükümlüleri serbest bıraktılar. Bu mahkumların çoğu İttihatçılık, Rumlara saygısızlık, Ecnebilere karşı gelmek gibi bahanelerle siyasi görüşten tutuklanmışlardı¹⁰⁰. Bu durumdan Hapishane Müdürü Nuri Bey'in haberi vardı. Ancak Nuri Bey'i sorumluluktan kurtarmak için hapishane kapılarının halk tarafından zorla açıldığı izlenimi uyandırıldı. Hapishaneden kurtarılan mahkumlar ve onları kurtaran gençler hemen yanlarındaki silah deposunu da basmışlar ve buradaki silahları almışlardı. Ancak ilginçtir bu silahlar işgal esnasında kullanılmamıştır. Silahları alanların bir kısmı bunları evlerinde saklarken, bir kısmı da işgalden önce silahları ile birlikte İzmir dışına çıktılar¹⁰¹. 15 Mayıs sabahı içlerinde Moralızade Halit Bey ile Türk Ocağından Vasıf (Çınar) Beylerin de bulunduğu bir grup hazırladıkları telgrafı çekmek üzere postaneye gittiler. Daha önceden hazırladıkları telgraf metnini bütün Türkiye'ye bildirdiler¹⁰². İzmir'in Yunanlılara verilmemesi konusunda İzmirli vatan severlerin son eylemiydi Türk Ocağı destekli "İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi'nin 16-17 saatlik çabası da İzmir'in 15 Mayıs 1919 sabahı Yunanlılar tarafından işgal edilmesini engelleyemedi. Yunan ordusunun

⁹⁷ Yaşar Aksoy, a.g.e., s.160.

⁹⁸ Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.238, Mehmet Şahingöz, a.g.m., s.57, Ali Orhan İlk Kurşun Ragıp Nurettin'in kendisine verdiği hatıralara dayanarak benzer bilgiler vermektedir, T.İ.T.E. Arşivi, K. 93, F.27-284, s.13.

⁹⁹ Haydar Rüşdü, a.g.e., s.78, Kazım Özalp, a.g.e, c.1, s.7.

¹⁰⁰ Celal Bayar, a.g.e., c.V. s.1614, Kazım Özalp, a.g.e., c.1 s.7.

¹⁰¹ Ahmet Talat "İzmir Nasıl İşgal Edildi" Açıksöz 3 Haziran 1336, Nurdoğan Taçalan, a.g.e., s.238.

¹⁰² Telgraf metni Hadisat Gazetesinde 19 Mayıs 1919 da yayınlandı. Ünal Türkes, Kurtuluş Savaşında Muğla, İstanbul 1973, s.252-253 Belgenin fotokopisi, s.433 de verilmiştir. Taçalan ve Umar telgrafın daha kısa olduğunu belirtirler, Nurdoğan Taçalan, a.g.e. s.238, Bilge Umar, a.g.e., s.104.

İZMİR TÜRK OCAĞI

İzmir'e çıkmasından kısa bir süre sonra Hükümet Konağı önünde çıkan çatışma Türklerin sessiz sedasız kabul etmeyeceğinin deliliydi. İşgalden önce Türklerin haklarını korumak amacıyla faaliyetlerini yönlendiren İzmir Türk Ocağının İşgalden bir gün önceki Maşatlık Mitingi ve Redd-i İlhak beyannamesinin yayınlanması, miting ve çekilen telgrafta Türk Ocağı mensuplarının etkinliği Kuva-yi Milliye ruhunun heyecanının oluşmasında ve fiiliyata geçilmesinde ilk önemli kıvılcım olması açısından önemlidir¹⁰³

İzmir Türk Ocağının İşgali ve Tahribatı

15 Mayıs 1919'da Yunan askeri İzmir'e çıktıktan sonra şehirde büyük bir katliama başladılar. Güvenliğin Türkler aleyhine gelişmesi üzerine Türk halkı İzmir'i terk ediyordu. Konak'tan Karataş yönüne doğru kaçan Türkler arasında bulunan Akarcalızade Vehbi Bey Mustafa Necati'in babasına (Halit Bey) Kemeraltı'nda olup bitenleri anlatmış, Mustafa Necati ile Haydar Rüştü gelişmeleri bu şekilde öğrenmişlerdi. Yunanlılar o sırada Kemeraltı'nda Hacı Hasan Hamı'nın kahvehanesindeki Türk Ocağını basarak pencerelerini kırmışlar ve orada buldukları evrakı, kitapları, defterleri toplamışlar, Kemeraltı'nı harabeye çevirmişlerdi. Yunanlılar kendileri için tehlikeli gördükleri Türk Ocağını yağmaladıkları gibi işgal öncesi faaliyetlerini yakından izledikleri Mustafa Necati, Vasıf Bey, Haydar Rüştü gibi Ocağın önde gelen isimlerini aramaya koyulmuşlardı¹⁰⁴. Yunan hükümetinin Türk Ocaklıların kellesini getireceklere yüzbinlerce drahmi mükafat vaadettiği İzmir hastanesindeki Rum doktorlar tarafından kulaktan kulağa fısıldanıyordu¹⁰⁵.

İzmir'in işgalini yaşamış olan Türk Ocağı Üyesi Ahmet Talat (Onay) Bey anılarında"*...işgalin hemen ardından Rum hafiyelerin trenlerde arama yaptıkları ellerindeki sekiz kişilik listede Haydar Rüştü, Vasıf, Mustafa Necati, Köylü gazetesi Müdürü Refet, Ahmet Talat isimleri bulunuyordu*" diyerek bu isimlerin Türk Ocağı üyesi oldukları ve Ocağın çatısında aktif olarak faaliyet göstermelerinin Yunanlıların dikkatini çekmiş olacağı üzerinde durur¹⁰⁶. Böylece Yunan işgaliyle birlikte İzmir'de ilk takibata uğrayanlar da Türk Ocaklıları oldu. Olacakları önceden sezmiş olan kimi ocaklılar ecnebi

¹⁰³ Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)* İstanbul 1994, s.225.

¹⁰⁴ Haydar Rüştü, a.g.e., s.80.

¹⁰⁵ Sukuti Tükel, *Tatlı ve Acı Hatıralar*, İzmir 1952, s.10-15.

¹⁰⁶ Ahmet Talat, a.g.e., s. 66.

GÜNVER GÜNEŞ

dostları aracılığı ile bazen zor maceralı yolculuklar ardından Anadolu'nun içlerine çekildiler. Her biri kısa bir süre sonra Bağımsızlık Savaşının kıvılcımları sayılabilecek girişimlere katılarak Mustafa Kemal'in yanında yer almışlar ve Kurtuluş Savaşının önde gelen isimleri arasında dikkati çekmişlerdir.

İzmir Tarih Ocağına Kazan ve Tabiri

12 Mayıs 1919'da Yunan askerleri İzmir'e girdikten sonra İzmir halkı büyük bir çareyle İzmir Tarih Ocağı'nı kurdu. Ocağın başkanı Mustafa Kemal Atatürk oldu. Ocağın amacı İzmir'in tarihini yazmak, ocağın üyeleri İzmir'in tarihini yazmak için çalıştılar. Ocağın üyeleri İzmir'in tarihini yazmak için çalıştılar. Ocağın üyeleri İzmir'in tarihini yazmak için çalıştılar.

Ocağın üyeleri İzmir'in tarihini yazmak için çalıştılar. Ocağın üyeleri İzmir'in tarihini yazmak için çalıştılar. Ocağın üyeleri İzmir'in tarihini yazmak için çalıştılar. Ocağın üyeleri İzmir'in tarihini yazmak için çalıştılar.